

CONSTANTIN CEL MARE – „ÎMPĂRAT AL ÎMPĂRAȚILOR ȘI DOMN AL TUTUROR CELOR CE DOMNESC”. DOUĂ ASPECTE BIOGRAFICE REFLECTATE ÎN IMNOGRAFIA CREȘTINĂ

Drd. Alexandru PRELIPCEAN
Facultatea de Teologie Ortodoxă,
Universitatea „Aristotel” din Tesalonic, Grecia

Abstract

When you head to face the past, the opportunity to present in a comprehensive manner is often doomed to failure and it is not due to lack of sources that confirm or deny the probability, but because of myriad sources stored, often divergent. Is the case of St. Constantine the Great, „king of kings and lord of all that rule”, whereof the contemporary historical sources and after him, not consistent often.

This study, in which we presented the two central aspects of the biography of the first Byzantine emperor (stavrofania and baptism), is based on both historical and liturgical sources, created at different times and wearing the "signature" of different hymnologists of Byzantine empire like Vizantios, Simeon Metaphrastes or Patriarch Methodios.

Keywords: Constantine the Great, Roman emperor, cross, baptism, Eusebius of Nicomedia, Eusebius of Caesarea

Preliminarii

Când te îndrepti cu fața spre trecut, posibilitatea de a-l prezenta într-un mod exhaustiv este sortită de multe ori eșecului, și aceasta nu din cauza lipsei izvoarelor care confirmă sau infirmă probabilitățile, ci din cauza multitudinilor surselor păstrate, adeseori divergente. Este și cazul biografiei Sfântului Constantin cel Mare, „împărat al împăraților și domn al tuturor celor ce domnesc”¹, cu care

¹ surse imnografice: 1) Slujba Sfinților Împărați Constantin și Elena, din Mineiul pe luna mai (ziua 21) [ediții folosite: Mineiul pe mai, pp. 153-164; *Μηναίον τοῦ Μαΐου*, Περιέχον ἅπασαν τὴν ἀνηκούσαν αὐτῶ ἀκολουθίαν, Ἐκδόσις τῆς Ἀποστολικῆς

izvoarele istorice contemporane și posterioare nu concordă adeseori. Studiul de față, în care sunt prezentate două aspecte centrale² din

Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Έν Αθηναῖς, pp. 197-212]; 2) slujba Sfântului Silvestru, papă al Romei, din Mineiul pe luna ianuarie (ziua 2) [ediții folosite: Mineiul pe luna ianuarie, EIBMBOR, București, 51975; *Μηναῖον τοῦ Ιανουαρίου*, Περιέχον ἅπασαν τὴν ἀνηκούσαν αὐτῷ ἀκολουθίαν, Εκδόσις της Αποστολικῆς Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Έν Αθηναῖς]; 3) slujba de la sârbătoarea Înălțării Sfintei Cruci (14 septembrie) [ediții folosite: Mineiul pe septembrie, EIBMBOR, București, 51984; *Μηναῖον τοῦ Σεπτεμβρίου*, Περιέχον ἅπασαν τὴν ἀνηκούσαν αὐτῷ ἀκολουθίαν, Εκδόσις της Αποστολικῆς Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Έν Αθηναῖς]; 4) textul acatistului închinat Sfinților Împărați Constantin și Elena, cuprins în Acatistier (ediția folosită: Acatistier, Tipărit cu binecuvântarea Prea Sfințitului Iustinian, episcop al Maramureșului și Sătmăruului, f.a., pp. 523-536); 5) surse sinaxariale [ediții folosite: *Συναξαριστής τῶν δωδέκα μῆνων τοῦ ἐνιαυτοῦ*, Πάλαι μὲν Ἑλληνιστὶ συγγραφεὶς ὑπὸ Μαυρικίου, διακόνου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ὑπὸ τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Νικοδήμου Ἀγιορείτη, Νῦν δὲ τρίτον ἐπεξεργασθεὶς ἐκδίδεται ὑπὸ Θ. Νικολαΐδου Φιλαδέλφω, Τόμος πρῶτος, Περιέχων τοὺς μῆνας Σεπτέμβριος, Ὀκτώβριον, Νοέμβριον, Δεκέμβριον, Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον, Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Χ. Νικολαΐδου Φιλαδέλφω, Αθηναῖς, 1868; *Viștile Sfinților pe luna ianuarie*, retipărite și adăugite cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române după ediția din 1901-1911, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1993].

² La o primă lectură a textelor innografice am putut constata și alte teme descrise de innografi, precum: căutarea, descoperirea și înălțarea Sfintei Cruci de episcopul Macarie al Ierusalimului, pe 14 septembrie 335, construirea Bisericii Sfântului Mormânt din Ierusalim, înființarea cetății Constantinopolului (330) și aluzii cu privire la primul Sinod Ecumenic de la Niceea (325). Din cauza spațiului redus, dar și pentru că aceste teme sunt în linii generale în acord cu izvoarele istorice, nu le vom dezvolta în cadrul prezentului studiu, ci vom indica doar pasajele care fac referire la temele enunțate mai sus: 1) căutarea, descoperirea și înălțarea Sfintei Cruci de episcopul Macarie al Ierusalimului: „Crucea lui Hristos o ai ridicat” (*Vecernie*, stihiră de la Litie, p. 156), „Cu dorul și cu dragostea lui Hristos, rănită fiind maica odraslei celei preadulce, grăbindu-se a venit la sfântul Sion, la locul cel sfânt, întru care S-a răstignit voind Mântuitorul nostru... unde Crucea ridicând...” (*Vecernie*, stihiră de la stihovnă, p. 157), „cinstita Cruce cea ascunsă prin pizmă, tu o ai arătat” (*Utrenie*, tropar din Canon, cântarea a 3-a, p. 159), „De Hristos lipindu-te... la sfințele Lui locuri ai ajuns” (*Utrenie*, tropar din Canon, cântarea a 3-a, p. 159), „Constantin astăzi, cu maica sa Elena, Crucea a arătat, lemnul cel preasfânt” (*Utrenie*, condac, p. 159), „și [pe] aceasta aflându-o (înțelegem Crucea, n.n.) au arătat-o ei” (*Utrenie*, icos, p. 160), „Lemnul care pe toți i-a tras din groapa pierzării... nouă l-ai descoperit” (*Utrenie*, tropar din Canon, cântarea a 7-a, p. 162); 2) construirea Bisericii Sfântului Mormânt din Ierusalim: „biserica a ridicat pe pământ Celui ce S-a răstignit pentru noi” (*Vecernie*, stihiră de la Litie, p. 156; aceeași formula regăsită și în stihira de la *Utrenie*, după stihul „Miluiește-mă, Dumnezeuule...”, p. 158), „Cu fapte dumnezeiești ți-ai zidit inima ta Biserica lui Dumnezeu, Elena, și biserici sfințite Lui a zidit” (*Utrenie*, tropar din Canon, cântarea a 7-a, p. 162), „Cât este de luminat dorul tău și obiceiul dumnezeiesc, mărită Elena..., că ajungând la locurile unde a primit cinstitele patimi Stăpânul tuturor, cu biserici preafrumoase

biografia primului împărat bizantin (stavrofană și botezul), are la baza sa atât surse istorice³, cât și liturgice⁴, create în epoci diferite

le-ai îmbodobit...” (*Utrenie*, tropar din Canon, cântarea a 8-a, p. 162); 3) înființarea cetății Constantinopolului: „lumea ca un dar o ai dăruit Făcătorului tău, și împărăteasca cetate cea de Dumnezeu cinstitoare” (*Vecernie*, Slava de la *Doamne, strigat-am*, p. 154), „cel între împărați apostolul Tău, Doamne, împărăteasca cetate în mâinile Tale o a pus” (*Vecernie*, troparul Sfinților Împărați, p. 157) și 4) aluzii cu privire la primul Sinod Ecumenic de la Niceea (325): „soboare de credincioși de pretutindeni ai adunat, în luminată cetatea Niceilor, unde întărătarea celor răi credincioși s-a stins” (*Vecernie*, stihiră de la Litie, pp. 155-156).

³ Lucii Caecilii, *De Mortibus Persecutorum* [ediție critică: Lucii Caecilii, *Liber ad donatum confessorem. De mortibus persecutorum*, Introduction, texte critique et traduction de J. Moreau, col. „Sources Chrétiennes” (= *SCb*), 39, Les Éditions du Cerf, Paris, 1954; versiuni românești: Lactantius, *De mortibus persecutorum*, traducere, studiu introductiv, note și comentarii de Claudiu Arieșan, Editura Amarcord, Timișoara, 2000; Lactanțiu, *Despre moartea persecutorilor*, ediție bilingvă, traducere de Cristian Bejan; studiu introductiv, tabel cronologic, note explicative și anexe de Dragoș Mirșanu, col. „Tradiția creștină”, vol. 11, Editura Polirom, Iași, 2011]; Eusebiu de Cezareea, *De Vita Constantini* [ediție critică: *Eusebius Werke*, I: *Über das Leben Constantins. Constantins Rede an die heilige Versammlung. Tricennatsrede an Constantin*, Herausgegeben im auftrage der Kirchenväter-Commission der königl. preussischen Akademie der Wissenschaften von Dr. I.A. Heikel, col. „Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte” (= *GCS*), 7, J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, Leipzig, 1902; versiunea românească: Eusebiu de Cezareea, *Scrieri. Partea a doua. Viața lui Constantin cel Mare*, studiu introductiv de Prof. dr. Emilian Popescu, traducere și note de Radu Alexandrescu, col. „Părinți și Scriitori Bisericești” (PSB), vol. 14, EIBMBOR, București, 1991; ²2012, col. PSB, serie nouă (sn), vol. 8, Editura Basilica, București]; Eusebiu de Cezareea, *Historia Ecclesiastica* [ediție critică: *Eusebius Werke*, II: *Die Kirchengeschichte*, Herausgegeben im auftrage der Kirchenväter-Commission der königl. preussischen Akademie der Wissenschaften von Dr. Eduard Schwartz, (*GCS*, 9.2.), J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, Leipzig, 1908; versiune românească: Eusebiu de Cezareea, *Scrieri. Partea întâi. Istoria bisericească. Martirii din Palestina*, traducere, studiu, note și comentarii de Pr. prof. T. Bodogae, PSB, vol. 13, EIBMBOR, București, 1987]; Eusebiu de Cezareea, *Chronicon* [ediție critică: *Eusebius Werke. Die Chronik des Hieronymus/ Hieronymi Chronicon*, Herausgegeben im auftrage der Kirchenväter-Commission der königl. preussischen Akademie der Wissenschaften von Dr. Rudolf Helm, (*GCS*, 24), J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, Leipzig, 1913]; Socrate, *Historia ecclesiastica* [ediție critică: Sokrates, *Kirchengeschichte*, Herausgegeben von Günter Christian Hansen, Mit Beiträgen von Manja Širinjan, *GCS*, Neue Folge, Bd. 1, Akademie Verlag, Berlin, 1995]; Hermiae Sozomeni, *Ecclesiastica historia* [ediție critică: Jean Paul Migne (ed.), *PG* 67:844-1629; versiune românească: *Istoria bisericească de Sozomen*, tradusă în românește de

și purtând „semnătura” teologico-lingvistică a unor iluștri innografi bizantini, precum Vizantie, Metodie patriarhul sau Simeon Metafrastul. O asemenea abordare metodologică este absolut necesară în cazul schițării prezentului studiu, și aceasta ținând cont de realitatea că textul innografic își susține paternitatea în baza surselor istorice, pe care le-a „îmbrăcat”, adeseori, în diferite forme și nuanțe⁵. Se impun, deci, câteva întrebări: în ce măsură acest text innografic, redactat în etape diferite și la cel puțin patru veacuri după

I.P.S. Iosif Gheorghian, Mitropolitul primat al României, Tipografia Cărților bisericești, București, 1897]; Teodoret al Cyrlului, *Historia ecclesiastica*, [ediție critică: Theodoret, *Kirchengeschichte*, Herausgegeben im auftrage der Kirchenväter-Commission der königl. preussischen Akademie der Wissenschaften von Dr. Léon Parmentier, (GCS, 19), J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, Leipzig, 1911; versiune românească: Teodoret, Episcopul Cirului, *Scrieri. Istoria bisericească*, traducere de Pr. prof. Vasile Sibiescu, PSB, vol. 44, EIBMBOR, București, 1995]; Sexti Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus*, apud http://www.forumromanum.org/literature/victor_caes.html (21 iulie 2013); Ioannis Malalae, *Chronographia* [ediție critică: Ioannis Malalae, *Chronographia*, recensuit Ioannes Thurn, col. „Corpus Fontium Historiae Byzantinae” (CFHByz), Series Berolinensis, 35, Walter de Gruyter, Berolini et Novi Eboraci, 2000]; Ioannis Nikiu, *Chronographia* (traducerea folosită: *The Chronicle of John, bishop of Nikiu*, translated from Zotenberg's Ethiopic text by R.H. Charles, Oxford, 1916); Theophanis, *Chronografia* [ediție critică: Theophanis, *Chronographia*, ex recensione Ioannis Classeni, col. „Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae” (CSHByz), 43-44, Impensis E. Weberi, Bonnae, 2 vol. (1839, 1841); versiunea românească: Sfântul Teofan Mărturisitorul, *Cronografia*, PSB, sn, vol. 7, traducere din limba greacă, studiu introductiv și note de Mihai Țipău, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2012]; Georgius Cedrenus, *Historiarum Compendium* [ediție critică: Georgius Cedrenus, *Ioannis Scylitzae ope*, ab Immanuele Bekkero, Suppletus et Emendatus, Tomus prior, (CSHByz, 8), Impensis ed. Weberi, Bonnae, 1838]. O parte dintre sursele istorice prezentate în studiul de față au fost transcrise în formă prescurtată, după normele internaționale recunoscute și publicate în: G.W.H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon*, At the Clarendon Press, Oxford, 1961, pp. xi-xlv.

⁴ Vezi nota 1.

⁵ Dependența textului innografic de sursele istorice va fi clar evidențiată pe parcursul acestui studiu. Interesant este faptul că înseși textele innografice au ca sursă alte texte din aceeași categorie. Iată, la o simplă comparație, două texte provenite din spațiul liturgic: „Dat-ai, Iubitorule de oameni, binecredincioasei Tale slugi înțelepciunea lui Solomon, blândețile lui David și dreapta credință a apostolilor” (*Vecernie*, stihiră de la *Doamne, strigat-am...*; ***, *Mineiul pe mai...*, p. 153) cf. cu „Dat-ai, preadulce Iisuse, binecredinciosului împărat Constantin, înțelepciunea lui Solomon, blândețile lui David, dreapta credință a apostolilor...” (***, *Aca-tistier...*, icosul al 11-lea, p. 534).

epoca constantiniană, respectă firul cronologic al evenimentelor din viața primului împărat bizantin? În ce măsură sursele liturgice posedă „capacitatea” de a soluționa divergențele din planul istoric? Ar putea exista anumite motive pentru care innografiile au ales o versiune în detrimentul celeilalte?

Cele trei interogații de mai sus nu sunt simple „artificii” ce au ca țintă susținerea premisei metodologice. Credem că ele ar putea mai cu seamă trezi interesul cititorului nostru, care este invitat să „asculte” mărturiile istorice și pe baza lor să-și creioneze o judecată de valoare, care nu va lăsa istoria și, implicit, textele innografice să „ruginească” sub presiunea indiferenței!

1. Vederea Sfintei Cruci pe cer și miracolul convertirii

Unul dintre cele mai controversate evenimente din biografia primului împărat bizantin constituie, fără îndoială, viziunea Sfintei Cruci de dinainte de lupta de la Pons Milvius. Deși păstrăm până la ora actuală trei surse contemporane acestui eveniment (una a lui Lactanțiu și două ale episcopului Eusebiu de Cezareea), la care lumea științifică occidentală adaugă o așa-numită „versiune păgână” (*pagan version*), inserată într-un panegiric anonim din 310, o simplă comparație poate da naștere unor dubii cu privire la veridicitatea evenimentului în sine.

Astfel, prima sursă din punct de vedere cronologic (cca 318) – *De mortibus persecutorum* a lui Lactanțiu – amintește că, într-un vis, împăratul Constantin a fost sfătuit „să marcheze scuturile sale cu semnul ceresc al lui Dumnezeu” (*caeleste signum dei notaret in scutis atque ita proelium committeret*)⁶, fapt urmat, de altfel, prin gravarea hristogramei (XP)⁷ pe scuturile armatei. În versiunea lactanțiană, litera X apare sub forma literei „I boltită la capătul de sus” (*transuersa*

⁶ Lucii Caecilii, *d.m.p.*, XLIV, 5 (*SCb*, 39, 127, 14-15, Moreau) [versiunile românești: Lactantius, *De mortibus persecutorum...*, pp. 208-209; Lactanțiu, *Despre moartea persecutorilor...*, p. 139].

⁷ Lactanțiu, *Despre moartea persecutorilor...*, p. 196, nota 191. O versiune mult detaliată vezi la Eusebiu de Cezareea, în *De Vita Constantini*, I, 28, 1-31, 3 (*GCS Eus.*, 7, 21-22, 5/18, Heikel; *PSB* 14, pp. 76-77). Cu toate că Lactanțiu amintește de această însemnare monogramatică, se pare că prima folosire a ei a fost pe medalionul de la Ticinium (cca 315 d.Hr.). Vezi: Dragoș Mirșanu, *Lactanțiu și adversarii lui Dumnezeu*, în Lactanțiu, *Despre moartea persecutorilor...*, p. 37, nota 2.

X littera <?> summo capite circumflexo)⁸. Din acest motiv, unii cercetători contemporani⁹ propun în locul hristogramei o stavrogramă (*crux ansata*) sau un halou solar de tip Parhelia¹⁰. Viziunea nocturnă a lui Lactanțiu este confirmată mai târziu de episcopul copt Ioan de Nikiu, în *Chronographia* sa din secolul al VII-lea¹¹.

Viziunea lactanțiană deține caracteristicile unei istorii despre adoptarea unui zeu destul de puternic pentru a aduce victoria, așa-dar, a lui *Deus Summus*¹². În cea mai recentă redare românească a operei lui Lactanțiu, Dragoș Mîrșanu¹³ vede în relatarea autorului latin o cunoaștere a versiunii solare, care a fost folosită în sens larg pentru a explica turnura religioasă de după victoria împotriva lui Maxentius.

Dintre cele trei stavrofanii celeste din secolul al IV-lea¹⁴, prima este considerată cea de dinainte de lupta dintre Constantin și Maxentius de la Pons Milvius (28 octombrie 312). În versiunea episcopului

⁸ Lucii Caecilii, *d.m.p.*, XLIV, 5 (*SCb*, 39, 127, 16-17, Moreau) [versiunile românești: Lactantius, *De mortibus persecutorum...*, p. 209; Lactanțiu, *Despre moartea persecutorilor...*, p. 139]. Vezi o evaluare a acestei viziuni nocturne la: Jonathan Bardill, *Constantine, Divine Emperor of the Christian Golden Age*, Cambridge University Press, 2012, pp. 160-168 („The dream and the symbol in Lactantius”).

⁹ Peter Weiss, *The Vision of Constantine*, translated by A.R. Birley, în: „Journal of Roman Archaeology”, XVI 2003, pp. 237-259; H.A. Drake, *Solar Power in Late Antiquity*, în: Andrew Cain, Noel Lenski (ed.), *The Power of Religion in Late Antiquity*, Ashgate Publishing Company, Farnham, Burlington, 2009, pp. 215-235; Jacqueline Long, *How to Read a Halo: Three (or More) Versions of Constantine's Vision*, în: Andrew Cain, Noel Lenski (ed.), *op. cit.*, pp. 227-235; Lactanțiu, *Despre moartea persecutorilor...*, p. 196, nota 191; pp. 212-214 (anexa 3: „Ce a văzut Constantin? O soluție astronomică și una meteorologică”).

¹⁰ Interesantă este și formula cuprinsă în a doua sedelnă de la Utrenie, ce ar face aluzie la un asemenea eveniment celest: „Rănit fiind pe Cruce făcătorul soarelui și al făpturii, pe tine ca *pe o stea luminoasă, din cer prin stele te-a atras...*” (*Utrenie*, sedelnă, p. 158).

¹¹ Ioan. Nik., *chron.*, LXXVII, 51-53 (*The Chronicle of John, bishop of Nikiu*, p. 63): „he saw a vision in the form of the holy cross in the heaven and there was written thereon this inscription: „By this sign of the cross thou shalt conquer”.

¹² Dragoș Mîrșanu, *Lactanțiu și adversarii lui Dumnezeu...*, p. 38.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Prima este viziunea lui Constantin de dinainte de bătălia de la Pons Milvius (312), a doua arătare a avut pe 7 mai 351, în Ierusalim, mai sus de Golgota, și extinsă până pe muntele Măslinilor, iar a treia în mai 363, tot în Ierusalim. Vezi mai multe în studiul lui Jan Willem Drijvers, *The Power of the Cross: Celestial Cross Appearances in the Fourth Century*, în: Andrew Cain, Noel Lenski (ed.), *op. cit.*, pp. 237-249.

Eusebiu de Cezareea, relatată pe larg în *De Vita Constantini*¹⁵ și confirmată, de altfel, de însuși împăratul Constantin¹⁶, va trebui să distingem două mari momente. În prima etapă, împăratul Constantin, pe când se afla în rugăciune, a primit de la Dumnezeu un semn „cu totul fără seamăn” (*παραδοξοτάτη*)¹⁷, cândva la amiază, când deasupra soarelui s-a arătat „semnul mărturisitor de biruință al unei cruci întocmite de lumină”¹⁸ (*σταυροῦ τρόπαιον ἐκ φωτός συνιστάμενον*), însoțit de mesajul: „Să biruiești întru aceasta! (τούτῳ νίκα)”¹⁹. Viziunea este întregită de un vis în care Însuși Hristos²⁰, împreună „cu semnul văzut mai înainte pe cer”, i se arată împăratului și-i poruncește să graveze „semnul ce i se arăta sus în cer” (*κατ’ οὐρανὸν ὀφθέντος σημείου*) pe steagurile de luptă²¹. Versiunea eusebiană este confirmată, mult mai târziu, de Sfântul Teofan Mărturisitorul în cadrul *Chronographiei* sale: „Constantin cel preasfânt... aflându-se în multă neliniște, i s-a arătat la ceasul al șaselea al zilei Cinstita Cruce făcută din lumină, având inscripția: «În aceasta vei învinge» (*ἐν ὧρᾳ ἕκτη τῆς ἡμέρας ὁ τίμιος σταυρὸς ἐκ φωτός κατεσκευασμένος, ἔχων ἐπιγραφήν ἐν τούτῳ νίκα*). Apoi, arătându-i-Se Domnul în vis noaptea, i-a spus: «Folosește ceea ce ți s-a arătat și vei învinge!» Atunci a făcut o cruce de aur, care este până astăzi, și a poruncit să meargă înaintea lui în luptă”²².

¹⁵ Eus., *v.c.*, I, 28, 1-31, 1 (*GCS Eus.*, 7, 21-22, 5/18, Heikel; *PSB* 14, pp. 76-77).

¹⁶ Eus., *v.c.*, I, 28, 1 (*GCS Eus.*, 7, 21, 9-10, Heikel; *PSB* 14, p. 76).

¹⁷ Eus., *v.c.*, I, 28, 1 (*GCS Eus.*, 7, 21, 8, Heikel; *PSB* 14, p. 76).

¹⁸ Eus., *v.c.*, I, 28, 2 (*GCS Eus.*, 7, 21, 16-17, Heikel; *PSB* 14, p. 76). Cf. *** *Acatistier*; condacul 1, p. 523 („Cel ce chipul Crucii strălucind pe cer mai mult decât soarele l-ai văzut și biruința semnului Domnului bine ți-a descoperit...”).

¹⁹ Eus., *v.c.*, I, 28, 2 (*GCS Eus.*, 7, 21, 17, Heikel; *PSB* 14, p. 76). Cf. Dragoș Mîrșanu, *op. cit.*, p. 37. Formula „că pe Sfânta Cruce ai scris: «Iisus Hristos NIKA» adică, cu acest semn vei birui”, cuprinsă în *Acatistier* (icos 1, p. 524), ni se pare neconformă cu izvoarele relatate în textul de mai sus.

²⁰ Cf. *** *Acatistier*; icos 1, p. 524 („că singur Domnul Iisus în vis Ție Ți S-a arătat”).

²¹ Eus., *v.c.*, I, 29 (*GCS Eus.*, 7, 21, 23-25, Heikel; *PSB* 14, p. 77). În mod eronat, prof. Emilian Popescu trimite, pentru o nouă mărturie despre viziunea Crucii, la cuvântarea ținută cu prilejul sărbătoririi a treizeci de ani de domnie ai împăratului Constantin [*PSB* 14, p. 30: „Eusebiu se referă la evenimentul de care vorbim, în *His. eccl.* IX, 9, 2 (e adevărat, mai pe scurt) și în *Discursul festiv rostit cu prilejul sărbătoririi a 30 de ani de domnie (Tricennalia 3)*”]. Lecturând versiunea acestui *Cuvânt* (vezi: *PSB* 14, pp. 189-216) nu am putut întâlni nici o referire sau vreo anume aluzie cu privire la acest eveniment.

²² Thphn., *chron.*, (CSHByz, 43, 19, 9-15, Classeni; *PSB*, SN, 7, pp. 36-37); cf. „când s-a arătat și semnul Crucii pe cer” (*ὅτε καὶ τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐθεάσατο ἐν τῷ οὐρανῷ*) [Thphn., *chron.*, (CSHByz, 43, 26, 4-5, Classeni; *PSB*, SN, 7, p. 41)].

Prelucrând, cel mai probabil, ambele versiuni descrise până acum, cronicarul bizantin Ioan Malalas (sec. VI) propune o altă variantă, de tip „melanj”: în timpul campaniei sale împotriva barbarilor, Constantin a văzut în vis crucea pe cer (*εἰς ὕπνον εἶδεν κατ’ ὄναρ ἐν τῷ οὐρανῷ στραυρόν*), însoțită de însemnarea: „În aceasta vei învinge!” (*ἐν τούτῳ νίκα*)²³. După victoria împotriva barbarilor din Vest, Constantin s-a întors în Roma cu mare bucurie, purtând înaintea sa semnul crucii (*ἔχων ἔμπροσθεν αὐτοῦ τὸν σίγνον τοῦ σταυροῦ*) și spunând: „acest semn este al Dumnezeului galileienilor, al celor ce se numesc creștini”²⁴ (*τοῦτο τὸ σημεῖον ἐστὶ τοῦ θεοῦ τῶν Γαλιλαίων τῶν λεγομένων χριστιανῶν*).

Cea de a treia mărturie contemporană și ultima, de altfel, este cuprinsă în *Historia Ecclesiastica*²⁵, operă ce conturează portretul primului împărat bizantin printr-un crescendo narativ inteligent orchestrat²⁶. Amintind despre intrarea triumfătoare a lui Constantin în cetatea Romei, după victoria de la Pons Milvius, datorată ajutorului divin²⁷, Eusebiu precizează că împăratul Constantin a dorit imprimarea unei inscripții în limba latină pe soclul statuii sale din Roma, care să poarte mesajul: „prin acest *semn mântuitor* ((*τούτῳ τῷ σωτηριώδει σημεῖῳ*, subl.n.), prin această veritabilă dovadă de curaj, am salvat orașul vostru, eliberându-l de jugul tiranului, și am restabilit iarăși «senatul și poporul roman» în vechea lor mărire și faimă, după ce le-am eliberat”²⁸.

Dincolo de cele trei versiuni creștine prezentate mai sus, lumea științifică contemporană propune o a patra versiune, care este cuprinsă în *panegiricul latin VII* din 310, dedicat împăratului

²³ Jo. Mal., *chron.*, XIII, 2 (*CFHByz*, 35, 244, 11-12, Thurn).

²⁴ Jo. Mal., *chron.*, XIII, 2 (*CFHByz*, 35, 244, 20-21, Thurn).

²⁵ Eus., *b.e.*, IX, 9, 2 (*GCS Eus.*, 9.2., 828, 5-6, Schwartz; *PSB* 13, p. 351).

²⁶ Claudio Moreschini, Enrico Norelli, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. I: „De la Apostolul Pavel la Constantin cel Mare”, traducere de Hanihal Stănculescu și Gabriela Sauciu, ediție îngrijită de Ioan-Florin Florescu, Editura Polirom, Iași, 2013, p. 452.

²⁷ Eusebiu amintește doar de rugăciunea adresată lui Dumnezeu, prin care Constantin invocă ajutorul divin. Vezi: Eus., *b.e.*, IX, 9, 2 (*GCS Eus.*, 9.2., 828, 5-6, Schwartz; *PSB* 13, p. 351: „și după ce a chemat prin rugăciuni într-ajutor pe Dumnezeu Cel ceresc și pe Însuși Cuvântul Său, Mântuitorul tuturor...”).

²⁸ Eus., *b.e.*, IX, 9, 11 (*GCS Eus.*, 9.2., 832, 10-14, Schwartz; *PSB* 13, p. 353).

Constantin²⁹. Conform acestei opere, viziunea ar fi avut loc în Galia, după victoria împotriva lui Maxentius. Aici, în „cel mai frumos templu din întreaga lume”, dedicat zeului Apollo³⁰, însuși zeul i s-a arătat împăratului, însoțit de zeița Victoria, care i-a adus o coroană de lauri³¹. Pornind de la această coroană de lauri, Peter Weiss³² considera că de multe ori haloul solar este numit în literatura latină drept coroană („often enough in Latin literature halo-rings are called crowns, *coronae*”) și, prin extensie, Constantin nu a văzut nici un semn divin, ci doar un simplu fenomen meteorologic. Alții sunt și mai categorici! Henri Grégoire³³, care se îndoiește încă și de paternitatea eusebiană a operei *Vita Constantini*, este de părere că această versiune păgână a stat la baza conturării celei creștine de mai târziu, în timp ce Barbara Saylor Rodgers³⁴ atrage atenția că *panegiricul* din 310 este mult mai valabil decât orice altă piesă de propagandă constantiniană.

Cu toate acestea, chiar dacă în spațiul apusean există numeroase voci³⁵ care se opun vehement acceptării viziunii Crucii ca semn

²⁹ Vezi: Barbara Saylor Rodgers, *Constantine's pagan vision*, în: „Byzantion”, L (1980), pp. 259-278; Samuel N.C. Lieu, Mark Vermes, *Constantine's pagan vision: The anonymous Panegyric on Constantine (310)*, *Pan. Lat. VII(6)*, în: Samuel N.C. Lieu, Dominic Montserrat (ed.), *From Constantine to Julian: Pagan and Byzantine Views. A Sources History*, Routledge, London and New York, 1996, pp. 63-96 (cu o traducere a panegiricului, pp. 77-90); B.H. Warmington, *Aspects of Constantinian Propaganda in the Panegyrici Latini*, în: „Transactions of the American Philological Association (1974-)”, vol. 104 (1974), pp. 371-384 (aici pp. 374-375).

³⁰ Se pare că templul lui Apollo, la care face referire *panegiricul latin VII*, este Apollo Grannus din Andesina. Vezi: B.H. Warmington, *op. cit.*, nota 34.

³¹ Cf. Johannes A. Straub, *Constantine as Koinos Episkopos Tradition and Innovation in the Representation of the First Christian Emperor's Majesty*, în: „Dumbarton Oaks Papers”, vol. 21 (1967), p. 43; Samuel N.C. Lieu, Mark Vermes, *op. cit.*, pp. 72-73; H.A. Drake, *op. cit.*, p. 219; Thomas G. Elliott, *The Language of Constantine's Propaganda*, în: „Transactions of the American Philological Association (1974-)”, vol. 120 (1990), p. 349; Paul Lemerle, *Istoria Bizanțului*, traducere de Nicolae Șerban-Tanașoca, Editura Teora, București, 1998, pp. 18-19.

³² Peter Weiss, *op. cit.*, p. 247.

³³ Vezi întreaga demonstrație a lui Henri Grégoire, de respingere a versiunii creștine în două studii: *La „conversion” de Constantin*, în: „Revue de l'Université de Bruxelles”, XXXVI (1930-1931), pp. 231-272, și *La vision de Constantin „liquidée”*, în: „Byzantion”, XIV (1939), pp. 341-351.

³⁴ Vezi: Barbara Saylor Rodgers, *Divine Insinuation in the Panegyrici Latini*, în: „Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte”, XXXV (1986), 1, pp. 69-104.

³⁵ Vezi cele mai recente cercetări în domeniu, propuse de: Michael DiMaio, Jörn Zeuge, Natalia Zotov, *Ambiguitas Constantiniana. The caeleste signum Dei*

distinct al convertirii lui Constantin, totuși, trebuie să ținem cont de faptul că nucleul evenimentului a fost real și nu trebuie să ne îndoim de veridicitatea lui³⁶. Este, poate, cel mai important punct de cotitură în istoria Imperiului roman³⁷.

În cadrul imnelor cuprinse în *Minei*, stavrofanía este extrem de dezvoltată, fără însă a putea soluționa problema autenticității momentului în sine. Astfel, împăratul Constantin, „semnul Crucii pe cer văzând..., întru acesta și biruitor neînvins împotriva văzuților și nevăzuților vrăjmași” a fost (*τὸ γὰρ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ ἐν οὐρανῷ θεασάμενος*)³⁸. Doar lui Constantin i „s-a arătat semnul cel de mântuire” (*τὸ σωτήριον σύμβολον*)³⁹ și, prin vederea acestui „semn

of Constantine the Great, în: „Byzantion”, LVIII (1988), pp. 333-360; Peter Weiss, *op. cit.*, pp. 237-259; Henk W. Singor, *The labarum, shield blazons, and Constantine's caeleste signum*, în: Lukas de Blois et alii (ed.), *The Representation and Perception of Roman Imperial Power: proceedings of the Third Workshop of the International Network Impact of Empire (Roman Empire, c. 200 B.C. - A.D. 476)*, Peeters Publishers, 2003, pp. 481-500; William V. Harris, *Constantine's dream*, în: „Klio”, 87 (2005), pp. 488-494; Jan Nicolaas Bremmer, *The vision of Constantine*, în: A.P.M.H. Lardinois, Marc van der Poel, Vincent Hunink (ed.), *Land of Dreams: Greek and Latin Studies in Honour of A.H.M. Kessels*, Brill, Leiden, 2006, pp. 57-79; Jacqueline Long, *op. cit.*, pp. 227-235; Jonathan Bardill, *op. cit.*, p. 168. Pentru alte lucrări privind viziunea lui Constantin, vezi: Lactanțiu, *Despre moartea persecutorilor...*, pp. 195-196, nota 190.

³⁶ Prof. dr. Emilian Popescu, „Studiu introductiv”, în: *PSB* 14, p. 31; cf. Olivier Nicholson, *Constantine's vision of the cross*, în: „Vigiliae Christianae”, LIV (2000), pp. 309-323 (aici p. 311, „There is no need to doubt that a cross in the sky could have appeared... What is important is not what the emperor saw but what he thought he saw”).

³⁷ Katherine E. Willems, *Constantine and Christianity: The Formation of the Christian State Church*, în: „The Concord Review”, IV (1993), 4, p. 5.

³⁸ Vecernie, stihiră de la Litie (***, Mineiul pe mai, p. 156; ***, *Μηναίων τοῦ Μαΐου*, p. 200). Cf. și alte texte iconografice, precum: „Crucea Dătătorului de viață, pe cer s-a arătat credinciosului împărat” (Vecernie, stihiră de la Litie, p. 171; ***, Mineiul pe septembrie, p. 171); „Arătat-a cerul biruința Crucii creștinului și de Dumnezeu înțelepțitului împărat” (Utenie, tropar din Canon, cântarea 1, p. 174); „Ca să arăți că preamăritul chip al Crucii Tale, Doamne, se cuvine a fi închinat de toată lumea, cu lumină necuprinsă l-ai închipuit pe cer, înaintea credinciosului împărat...” (Utenie, tropar din Canon, cântarea 9-a, p. 179).

³⁹ Vecernie, stihiră de la stihoavnă (***, Mineiul pe mai, p. 157; ***, *Μηναίων τοῦ Μαΐου*, p. 201). Despre viziunea Crucii, vezi și: Vecernie, Slava de la stihoavnă (***, Mineiul pe mai, p. 157: „Și chipul Crucii pe Cer văzându-l, ai auzit de acolo: Întru aceasta biruiește pe vrăjmașii tăi”; ***, *Μηναίων τοῦ Μαΐου*, p. 202: καὶ

mântuitor”, el a primit „cunoștința Duhului”⁴⁰. Constantin „a văzut dumnezeiască biruință [a] Crucii”⁴¹, căci prin „semnul Crucii”, Dumnezeu „l-a vânat”⁴².

Cât privește conținutul viziunii în sine, textul urmează ambele surse istorice (primirea lui Dumnezeu în vis și vederea crucii pe cer): „Deci, văzând Dumnezeu curățenia sufletului lui (*a lui Constantin*, subl.n.), i s-a arătat mai întâi în somn, după aceea în amiaza zilei, închipuind semnul Crucii (*τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ*) scris cu stele: «Cu aceasta vei birui» (*Ἐν τούτῳ νίκα*), l-a arătat lui și celor ce erau vrednici. Deci, îndrăznind în chipul cinstitei Cruci și făcând cu aur semnul Crucii pe arme (*θαρρήσας τῷ τύπῳ τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ὀπλοποιήσας δὲ αὐτὸν διὰ χρυσοῦ*), a mers la Roma...”⁴³.

Uneori, mesajul transmis la arătarea „semnului Fiului Omului” (*in hoc signo vinces*) este amplificat de textul imnografic, tocmai pentru a confirma puterea acestui „semn”: „... cunoscând pe Domnul tuturor, arma Crucii în mijloc a strălucit, scriind: Întru aceasta vei birui și puternic vei fi”⁴⁴.

2. „Problema” botezului și a versiunilor sale

Cât privește încreștinarea împăratului Constantin, prin acceptarea botezului, sursele istorice sunt multiple și adeseori trebuie corelate: de la informațiile lapidare ale lui Socrate⁴⁵, Sozomen⁴⁶, Teodoret de Cyr⁴⁷, ale lui Ieronim (Sophronius Eusebius Hieronymus)⁴⁸,

τύπον Σταυροῦ ἐν οὐρανῷ καταπτεύσεις, ἤκοτσας ἐκεῖθεν Ἐν τούτῳ νίκα τοὺς ἐχθροὺς σου); Vecernie, troparul praznicului (***, Mineiul pe mai, p. 157: „Chipul Crucii Tale pe cer văzându-l...”; ***, *Μηναίον τοῦ Μαΐου*, p. 202: Τοῦ Σταυροῦ σου τὸν τύπον ἐν οὐρανῷ θεασάμενος).

⁴⁰ *Vecernie*, Slava de la stihoavnă (***, *Mineiul pe mai*, p. 157).

⁴¹ *Utrenie*, Luminânda (***, *Mineiul pe mai*, p. 163).

⁴² *Utrenie*, Slava de la Laude (***, *Mineiul pe mai*, p. 164: „Împăratul împăraților și Dumnezeu... prin semnul Crucii, pe tine, Constantine te-a vânat, zicând: Întru aceasta biruiește pe vrăjmașii tăi...”; ***, *Μηναίον τοῦ Μαΐου*, p. 211: διὰ σημείου τοῦ Σταυροῦ, σὲ Κωνσταντῖνε ἐξώγηρησε, Ἐν τούτῳ, φήσας, νίκα τοὺς ἐχθροὺς σου).

⁴³ *Utrenie*, Sinaxar (***, *Mineiul pe mai*, p. 161; ***, *Μηναίον τοῦ Μαΐου*, p. 207).

⁴⁴ *Utrenie*, sedelna de după Cântarea a 3-a (***, *Mineiul pe mai*, p. 160).

⁴⁵ Socr., *b.e.*, I, 39 (*GCS Sok.*, Neue Folge, Bd. 1, 90, 17, 19, Hansen).

⁴⁶ Hermiae Sozomeni, *e.b.*, II, 34, *PG* 67:1029D.

⁴⁷ Thdt., *b.e.*, I, 32, 1 (*GCS Thdt.*, 19, 88-89, 22/1, Parmentier; *PSB* 44, p. 79).

⁴⁸ Eus., *b.c.*, 337 p.Chr. XXXI a. (*GCS Eus.*, 7.1., 234, 3, Helm).

ale istoricului Aurelius Victor⁴⁹, până la cele ale lui Eusebiu de Cezareea⁵⁰, care în *De Vita Constantini* descrie pe larg cadrele și momentul botezului. Astfel, după celebrarea sărbătorii pascale din 337 și după pacea cu perșii, starea de sănătate a împăratului s-a înrăutățit brusc⁵¹. Pentru a putea fi tratat, Constantin părăsește cetatea care îi purta numele, retrăgându-se „într-o localitate cu băi calde (τῆς αὐτοῦ πόλεως ἐπὶ λουτρὰ θερμῶν)”, de unde, mai apoi, a ajuns în Helenopolis, orașul ce purta numele mamei sale⁵². Convins fiind că i se apropie sfârșitul, el își dorește curățirea păcatelor prin „mântuitoarea baie a botezului (σωτηρίῳ τε λουτρῶ πιστεύσας)”⁵³. După o mărturisire prealabilă, prin punerea mâinilor și rugăciuni, Constantin devine catehumen⁵⁴. Părăsind cetatea Helenopolisului și ajungând în Nicomidia⁵⁵, el își mărturisește în fața episcopilor din împrejurimile acelei cetăți dorința de a primi Taina Botezului. În urma acestei doleanțe, episcopii „au purces la cele cuvenite, săvârșind și împărtaşindu-l cu dumnezeieștile Taine, nu însă înainte de a-i fi cercetat credința cu multă grijă”⁵⁶. Toate acestea s-au petrecut, după mărturia lui Eusebiu, „în marele, preacinstitul și preasfințitul praznic al Rusaliilor”⁵⁷, în 337 (22 mai).

Din comparația surselor indicate în paragraful de mai sus putem observa unele dezacorduri. În primul rând, nu putem ști cu

⁴⁹ Sexti Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus*, XLI, 16 apud http://www.forumromanum.org/literature/victor_caes.html#41 (21 iulie 2013).

⁵⁰ Eus., *v.c.*, IV, 56-63 (*GCS Eus.*, 7, 140-144, 22/9, Heikel; *PSB* 14, pp. 181-184).

⁵¹ Vezi și mărturia din *Acatistier*: „Bucură-te, că, după puțină boală, ai adormit...” (icosul al 7-lea, p. 530).

⁵² Eus., *v.c.*, IV, 61, 1 (*GCS Eus.*, 7, 142, 23-24, Heikel; *PSB* 14, p. 183); Socr., *b.e.*, I, 39 (*GCS Sok.*, Neue Folge, Bd. 1, 90, 17, 19, Hansen); Hermiae Sozomeni, *e.b.*, *PG* 67:1029D; Thphn., *chron.* (*CSHByz*, 43, 41, 2-3, Classeni; *PSB*, SN, 7, p. 49).

⁵³ Eus., *v.c.*, IV, 61, 2 (*GCS Eus.*, 7, 142, 29, Heikel; *PSB* 14, p. 183); *Cf.* Hermiae Sozomeni, *e.b.*, *PG* 67:1029D (τὴν ἱερὰν βάπτισιν).

⁵⁴ Eus., *v.c.*, IV, 61, 3 (*GCS Eus.*, 7, 143, 1-3, Heikel; *PSB* 14, p. 183).

⁵⁵ Eus., *v.c.*, IV, 61, 3 (*GCS Eus.*, 7, 143, 3-4, Heikel; *PSB* 14, p. 183); Socr., *b.e.*, I, 39 (*GCS Sok.*, Neue Folge, Bd. 1, 90, 19-20, Hansen); Thdt., *b.e.*, I, 32, 1 (*GCS Theod.*, 19, 88-89, 22/1, Parmentier; *PSB* 44, p. 79 „pe când era la Nicomidia Bitiniei”); Hermiae Sozomeni, *e.b.*, *PG* 67:1029D; Sexti Aurelius Victor, *Liber de Caesaribus*, XLI, 16 apud http://www.forumromanum.org/literature/victor_caes.html#41 (21 iulie 2013).

⁵⁶ Eus., *v.c.*, IV, 62, 4 (*GCS Eus.*, 7, 143, 16-18, Heikel; *PSB* 14, p. 184).

⁵⁷ Eus., *v.c.*, IV, 64, 1 (*GCS Eus.*, 7, 144, 10-13, Heikel; *PSB* 14, p. 184).

exactitate dacă botezul lui Constantin a avut loc chiar în Nicomidia sau în apropierea localității, cum lasă de înțeles Eusebiu⁵⁸ și Sozomen⁵⁹. Astăzi, este acceptat aproximativ în unanimitate că localitatea unde a avut loc botezul lui Constantin este villa Achyron⁶⁰.

De asemenea, faptul că Eusebiu nu consemnează numele episcopilor care au participat la botezul lui Constantin – și cu atât mai puțin cel al lui Eusebiu de Nicomidia, suspectat în acele vremuri de arianism sau de semi-arianism – se datorează poate dorinței scriitorului bisericesc de a nu trezi suspiciuni cu privire la vreun botez invalid, atât timp cât el a fost primit din mâna unui eretic. Acest aspect este amplificat și de mențiunea lui Ieronim, în *Chronicon*⁶¹, conform căreia Constantin a fost botezat *in Arrianum dogma* de însuși episcopul Nicomidiei⁶². Se impune aici o scurtă remarcă. Chiar dacă Ieronim notează acest aspect, totuși, nu se poate imputa împăratului Constantin un botez arian sau semi-arian, dat fiind faptul că episcopul de Nicomidia a fost „reabilitat” odată cu semnarea documentului oficial al primului Sinod Ecumenic de la Niceea (325). Adeverul acesta istoric este întărit și de Socrate, care, în *Historia ecclesiastica*, confirmă botezul creștin al lui Constantin (κάκεϊ év

⁵⁸ Eus., *v.c.*, IV, 61, 3 (*GCS Eus.*, 7, 143, 3-4, Heikel; *PSB* 14, p. 183).

⁵⁹ Hermiae Sozomeni, *e.b.*, *PG* 67:1029D.

⁶⁰ J.W.[ordsworth], „Constantine the Great”, în: Henry Wace, William C. Piercy (ed.), *A Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century A.D. with an Account of the Principal Sects and Heresies*, John Murray, Albemarle Street, London, 1911, p. 209; H. Leclercq, „Constantin”, col. 2633; David Woods, Where did Constantine I Die?, în: „The Journal of Theological Studies”, XLVIII (1997), 2, pp. 531-535 (cu indicarea surselor istorice, p. 535) [vezi și critica articolului lui D. Woods, făcută de R.W. Burgess, *AXYPQN or IPOASTEION*. The Location and Circumstances of Constantine's Death, în: „The Journal of Theological Studies”, L (1999), 1, pp. 153-161. El propune locul de moarte, cetatea Nicomidiei (p. 161)].

⁶¹ Eus., *b.c.*, 337 p.Chr. XXXI a. (*GCS Eus.*, 7.1., 234, 3, Helm: *Constantinus extrema uitae suae tempore ab Eusebio Nocomedensi episcopo baptizatus in Arrianum dogma declinat*).

⁶² Eus., *b.c.*, 337 p.Chr. XXXI a. (*GCS Eus.*, 7.1., 234, 3, Helm). Cf. Pietro Goggi, „Constantino”, în: *Enciclopedia cattolica*, vol. 4 (Col-Cro), Ente per l'Enciclopedia Cattolica e per il libro cattolico, Città del Vaticano, Romae, 1950, col. 718; H. Leclercq, „Constantin”, col. 2633; T.E.G., A.C., „Constantine I The Great”, în: Alexander P. Kazhdan et alii (ed.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. I, Oxford University Press, New-York-Oxford, 1991, p. 499.

προαστείῳ διάγων τοῦ Χριστιανικοῦ μεταλαμβάνει βαπτίσματος)⁶³. Astăzi, mulți bizantinologi contemporani îl indică pe episcopul de Nicomidia drept personajul-„cheie” din botezul lui Constantin⁶⁴.

Situația se complică și mai mult odată cu lecturarea textelor imnografiei creștine. Nici un element prezentat mai sus nu este confirmat de imnografie, de vreme ce *săvârșitorul* botezului primului împărat bizantin este „sfințitul Silvestru” (*ὕπὸ Σιλβέστρον ἱερέως*)⁶⁵, fără alte detalii privind locul și împrejurările care au condus la acceptarea botezului. Nici măcar slujba *Acatistului* nu este mai „darnică” în detalii: se amintește, totuși, că „prin învățătura Sfântului Ierarh Silvestru”, împăratul Constantin „a crezut cu toată inima în Domnul nostru Iisus Hristos”⁶⁶, iar în timpul botezului „mâna Domnului Hristos” de el s-a atins⁶⁷. Două întrebări apar în mod inevitabil: cine este acest „sfințit [Ierarh] Silvestru”, despre care amintesc cele două surse liturgice? Pe ce izvoare istorice s-au bazat imnografii atunci când au alcătuit slujba Sfântului împărat, atât timp cât nici o sursă istorică contemporană sau posterioară lui Constantin nu a fost folosită?

Logica ne impune, deci, să identificăm mai întâi acest nume în listele onomastice ale *sinaxarelor* și, mai apoi, să observăm care dintre acești sfinți sunt contemporani cu împăratul Constantin.

După cum se poate observa în lista aghiografică a *Sinaxarului* Ortodox⁶⁸, numele „Silvestru” este identificat în patru ocurențe, și anume: Silvestru, cuvios de la Lavra Pecersca (2 ianuarie); Silvestru, papă al Romei (2 ianuarie); mucenicul Silvestru (1 martie)

⁶³ Socr., *b.e.*, I, 39 (*GCS Sok.*, Neue Folge, Bd. 1, 90, 20-21, Hansen).

⁶⁴ Vezi: R.W. Burgess, *op. cit.*, p. 161; Steven Runciman, *The Byzantine Theocracy*, Cambridge University Press, ²2003, p. 19 (trad. românească: Steven Runciman, *Teocrația bizantină*, col. „Byzantium”, Ed. Nemira, București, 2012, p. 41); Kevin W. Kaatz, *Early Controversies and the Growth of Christianity*, Praeger Series on the Ancient World, ABC-CLIO, 2012, p. 113 (impune chiar botezul de tip arian primit de Constantin); Bruce L. Shelley, *Church History in Plain Language*, Thomas Nelson Inc., ³2008, p. 95.

⁶⁵ Vecernie, Slava de la Doamne, strigat-am... (***, Mineiul pe mai, p. 154; ***, *Μηναίον τοῦ Μαΐου*, p. 198).

⁶⁶ ***, *Acatistier*, icosul 1, p. 524.

⁶⁷ ***, *Acatistier*, icosul 3, p. 526.

⁶⁸ ***, *Sinaxar ortodox general. Dicționar aghiografic*, îngrijit de Arhim. Ioanichie Bălan, Editura Episcopiei Romanului, 1998, p. 340.

și Silvestru, cuvios din Obnora (25 aprilie). Dintre toți aceștia, singurul contemporan cu împăratul Constantin este papa Silvestru (314-335). Să fie el oare personajul-„cheie”, la care se referă textele iconografice? Dacă ținem cont de informații oferite de *Actus beati Silvestri*⁶⁹ și de *Constitutum* (= *Donatio Constantini*), atunci răspunsul este afirmativ. Ce spun așadar aceste documente-„legendă”⁷⁰, elaborate în perioade diferite, despre relația dintre papa Silvestru și Constantin?

În *Actus beati Silvestri* (secolul al V-lea)⁷¹ ni se oferă în primul rând o perspectivă „medievală” asupra botezului de la Roma⁷². Ni se relatează, de asemenea, că împăratul Constantin, venit la cârma imperiului după moartea lui Liciniu, s-a îmbolnăvit de lepră⁷³ din cauza persecutării creștinilor. Preoții păgâni i-au sugerat că boala va dispărea numai după o scăldare a împăratului într-o baie de sânge, provenită de la trei mii de copii. Impresionat de plânsetele mamei și neacceptând ideea în sine, Constantin s-a rugat și în noaptea următoare a avut un vis, în care i-au apărut Sfinții Petru și

⁶⁹ Bonnius Mombritius (ed.), *Actus Silvestri*, col. „Sanctuarium seu Vitae Sanctorum”, 2, Paris, ²1910, pp. 508-531.

⁷⁰ Paolo Liverani, *La proprietà private nell'area lateranense fino all'età di Costantino*, în: *Mélanges de l'Ecole française de Rome. Antiquité*, t. 100, 1998, 2, p. 913 („è assolutamente leggendaria”); cf. Hans A. Pohlsander, *Emperor Constantine*, Routledge Chapman & Hall, New-York, ²2004, p. 28.

⁷¹ H. Leclercq, op. cit., col. 2685; Paolo Liverani, op. cit., p. 913; Johannes Fried, „Donation of Constantine” and „Constitutum Constantini”, col. „Millennium-Studien/Millennium Studies”, De Gruyter, Berlin, 2007, p. 75. După această versiune, însuși Simeon Metafrastul a compus textul sinaxarului închinat papei Silvestru [vezi: ***, *Viețile Sfinților pe luna ianuarie...*, pp. 44-59, despre botezul lui Constantin din mâinile papei Silvestru, vezi pp. 46-48; cf. și textul sinaxarial din data de prăznuire a Sfântului Silvestru: „Predania spune (subl.n.) că sfântul Silvestru a botezat pe marele împărat Constantin, cel întocmai cu apostolii” (***, *Mineiul pe ianuarie*, p. 37; ***, *Συναξαριστής τῶν δωδέκα μῆνων τοῦ ενιαυτοῦ*, pp. 359-360; ***, *Μηναίον τοῦ Ιανουαρίου*, p. 46). Interesant este că nici un produs iconografic din ziua de cinstire a papei Silvestru nu amintește de botezarea împăratului Constantin, cu excepția pasajului din sinaxar, care indică ca sursă centrală „după Tradiție” (*παρὰ τοῦ Νόμου*)].

⁷² Peter J. Leithart, *Defending Constantine: The Twilight of an Empire and the Dawn of Christendom*, InterVarsity Press, 2010, p. 299.

⁷³ Mai multe informații privind această ipoteză, vezi în studiul lui: Paolo Liverani, *Saint Peter's Leo the Great and the leprosy of Costantine*, în: „Papers of the British School at Rome”, LXXVI (2008), pp. 155-172.

Pavel. Aceștia l-au sfătuit să primească botezul creștin din mâinile episcopului Silvestru, care era ascuns în muntele Soratte, din cauza persecuțiilor. Papa Silvestru a fost readus la Roma, unde va oficia botezul în numele Treimii (*in unum Deum Patrem et Filium et Spiritum Sanctum*) pentru împăratul Constantin, în baia (*in piscinam*) din cadrul *Palatium-ului Lateranense*. Drept mulțumire pentru vindecarea sa miraculoasă, împăratul va acorda episcopului de Roma numeroase privilegii, printre care recunoașterea statutului de lider al tuturor creștinilor. De asemenea, la opt zile după botezul său, Constantin va ordona începerea construcției Bisericii „Sfântul Ioan”, în palatul său (*intra palatium suum*) din Lateran⁷⁴.

Aceeași istorisire o regăsim, în linii mari, și în *Donatio Constantini*⁷⁵, document elaborat în a doua jumătate a secolului al VIII-lea⁷⁶, probabil în interesul susținerii primatului papal⁷⁷, precum și în *Historiarum Compendium* al cronicarului bizantin Georgius Cedrenus

⁷⁴ Bonnius Mombricitus (ed.), *op. cit.*, 40, p. 513. Despre această versiune a botezului din mâna papei Silvestru, vezi mai multe detalii la: H. Leclercq, *op. cit.*, coll. 2685-2688; Paolo Liverani, *op. cit.*, p. 913; F. Parente, *Qualche appunto sugli „Actus Beati Sylvestri”*, în: „Rivista storica italiana”, XC (1978), pp. 878-897; Wilhelm Pohlkamp, *Kaiser Konstantin, der heidnische und der christliche Kult in den Actus Sylvestri*, în: „Frühmittelalterliche Studien”, XVIII (1984), pp. 357-400; Marilena Amerise, *Il battesimo di Costantino il Grande. Storia di una scomoda eredità*, col. „Hermes Einzelschriften”, 95, Franz Steiner Verlag, München, 2005; Tessa Cannella, *Gli Actus Sylvestri. Genesi di una leggenda su Costantino imperatore*, Fondazione Centro italiano di studi sull'alto Medioevo, Spoleto, 2006.

⁷⁵ Vezi textul latin la: Johannes Fried, *op. cit.*, pp. 129-137 („Appendix B: Sources. I. The Latin text of the *Constitutum Constantini* according to the edition of Horst Fuhrman”).

⁷⁶ Vezi: „Donation of Constantine (Constitutum or Donatio Constantini)”, în: F.L. Cross (ed.), *The Oxford Dictionary of the Christian Church*, Oxford University Press, 1997, p. 499.

⁷⁷ Primul papă care a invocat în mod direct această lucrare a fost Leon al IX-lea, într-o scrisoare oficială trimisă patriarhului Mihail I Cerularie, în 1054. Totuși, autenticitatea documentului în sine a fost contestată, pe baza argumentelor filologice, de preotul catolic Lorenzo Valla, în 1440 (*De falso credita et ementita Constantini donatione declamatio*). Pentru mai multe informații privind istoria textuală și critica sa, a se consulta: H. Leclercq, *op. cit.*, coll. 2676-2683, precum și lucrările: Christopher B. Coleman, *Discourse on the Forgery of the Alleged Donation of Constantine*, Yale University Press, 1922; Lorenzo Valla, *On the Donation of Constantine*, translated by G.W. Bowersock, Harvard University Press, 2007; Johannes Fried, „Donation of Constantine” and „Constitutum Constantini”, 2007.

(sec. XI)⁷⁸. Din nou, susțineri ale acestei ipoteze provin și din alte surse posterioare, din epoci diferite, precum *Liber Pontificalis* (colecție de biografii papale, compilată pentru întâia oară în jurul anului 530)⁷⁹, *Chronographia* lui Ioan Malalas⁸⁰, cea a episcopului copt Ioan de Nikiu⁸¹ și cea a Sfântului Teofan Mărturisorul⁸².

⁷⁸ Cedr., h.c. (CSHByz, 8, 475-476, 5/4, Bekker). De asemenea, același Georgius Cedrenus amintește și versiunea eusebiană a botezului săvârșit în Nicomidia și crede că amânarea botezului înaintea morții lui Constantin ar fi cauzată de dorința sa de a fi botezat în râul Iordan (CSHByz, 8, 476, 5-8, Bekker: *Οἱ δὲ λέγοντες ἐν Νικομηδείᾳ κατὰ τὸν αὐτοῦ θάνατον βαπτισθῆναι ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας* [După alții, în Nicomidia, înainte de moartea sa, a fost botezat de Eusebie al Nicomidiei] *τοῦ Ἀρειανοῦ ψεύδοντο. φασὶ γὰρ ἀναβάλλεσθαι αὐτὸν τὸ βάπτισμα διὰ τὸ ἐπιζῆν αὐτὸν ἐν τῷ Ἰωρδάνῃ βαπτισθῆναι*). Este posibil ca formula *τότε καὶ ἡ ἐν Νικομηδείᾳ βασιλικὴ πυρὶ θεῖῳ ἐφλεχθη* (CSHByz, 8, 518, 13-14, Bekker), prezentă în cronografia lui Cedrenus, să se refere din nou la botezul din Nicomidia?

⁷⁹ ***, *The Book of the Popes (Liber Pontificalis)*, I. To the Pontificate of Gregory I, trans. with an introduction by Louise Ropes Loomis, Columbia University Press, 1916, pp. 42, 50.

⁸⁰ Jo. Mal., chron., XIII, 2 (CFHByz, 35, 244, 24-27, Thurn): „După ce a postit și a fost catehizat, [Constantin] a fost botezat de Silvestru, episcopul Romei (*ἐβαπτίσθη ὑπὸ Σιλβέστρου, ἐπισκόπου Ρώμης*), el însuși și mama sa, Elena, și toate rudele sale și prietenii lui și mulți alți romei”.

⁸¹ Ioan. Nik., chron., LXXVII, 60 (*The Chronicle of John, bishop of Nikiu*, p. 64): „And S. Sylvester the patriarch of Rome gave him many excellent admonitions and instructed him in the pure faith”.

⁸² Thphn., chron. (CSHByz, 43, 24-25, 16/7, Classeni; PSB, SN, 7, pp. 40-41): „În acest an, după cum spun unii, Constantin cel Mare, împreună cu Crispus, fiul său, a fost botezat la Roma de Silvestru (*Κωνσταντῖνος ὁ μέγας σὺν Κρίσπῳ, τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἐν Ρώμῃ ὑπὸ Σιλβέστρου ἐβαπτίσθη*), după cum cei din Roma cea bătrână până acum au baptisteriul ca mărturie că a fost botezat la Roma de Silvestru (*ὑπὸ Σιλβέστρου ἐν Ρώμῃ ἐβαπτίσθη*), după înlăturarea tiranilor. Cei din Răsărit spun că a fost botezat la Nicomidia, în preajma morții, de arianul Eusebiu al Nicomidiei (*ἐν Νικομηδείᾳ φάσιν αὐτὸν περὶ τὸν θάνατον ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδέως Ἀρειανοῦ βεβαπτίσθαι*) - unde s-a întâmplat să și moară... Mie mi se pare mai adevărat că a fost botezat la Roma de Silvestru (*ἐμοὶ δὲ ἀληθέστερον φαίνεται τὸ ὑπὸ Σιλβέστρου ἐν Ρώμῃ βεβαπτίσθαι αὐτόν*)...”; „Mergând Constantin cel evlavios în cetatea nicomidiilor... s-a îmbolnăvit și a adormit în pace, învrednicindu-se de Sfântul Botez de la Eusebiu al Nicomidiei (*ἀζιωθεὶς τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας*), [care fusese] mutat la Constantinopol, după cum spun unii din cei care gândesc ca Arie. [Acest fapt] este fals, după cum se dovedește, căci a fost botezat la Roma, de Silvestru, cum am demonstrat mai înainte (*ἐν γὰρ Ρώμῃ ὑπὸ Σιλβέστρου ἐβαπτίσθη, ὡς προαπεδείξαμεν*)” [Thphn., chron. (CSHByz, 43, 50, 7-13, Classeni; PSB, SN, 7, p. 55)].

Revenind acum la textele innografice, putem observa o predilecție față de cele două surse „legendare” prezentate mai sus și nici-decum pentru versiunea eusebiană. În mod paradoxal, chiar, slujba *Acatistului* compilează și rezumă cel mai bine aceste două surse. Iată câteva paradigme, credem noi concludente:

„Bucură-te, căci cu știrea și voia lui Dumnezeu, de *boala leprei te-ai îmbolnăvit*;

Bucură-te, că ție *sfinții mai-marii apostolilor ți s-au arătat*;

Bucură-te, că *prin învățătura Sfântului Ierarh Silvestru* cu toată inima ai crezut în Domnul nostru Iisus Hristos (...).⁸³

„Văzându-te singur că ești *lepros cu trupul* și cu sufletul, *ai chemat în ajutor pe Dumnezeul creștinilor*; iar *Dumnezeu*, nezăbovind, *ți-a trimis pe Sfinții Apostoli* să te mângâie și *ți-a spus ce să faci ca să fii sănătos* (...).⁸⁴

„Râvnitor fiind de Împărăția cea de sus, fericite împărate Constantin, Împăratului și Stăpânului tuturor cu minte curată te-ai botezat; pentru aceasta cântăm ție așa:

Bucură-te, că *în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh te-ai botezat*;

Bucură-te, că în timpul botezului mâna Domnului Hristos de tine s-a atins;

Bucură-te, că *boala leprei* ca niște solzi *de pe tine a căzut* (...).⁸⁵

Doar o singură referire din *Acatistier* pare a se „armoniza” cu relatarea eusebiană, și anume: „*după puțină boală*, ai adormit și sufletul de trup s-a despărțit”.⁸⁶

În loc de concluzii... câteva propuneri!

În finalul acestui scurt itinerar istoriografic se impun câteva remarci conclusive:

⁸³ ***; *Acatistier*, icosul 1, p. 524. Toate sublinierile ne aparțin.

⁸⁴ *Ibidem*, condacul al 2-lea, p. 524.

⁸⁵ *Ibidem*, icosul al 3-lea, p. 526.

⁸⁶ *Ibidem*, icosul al 7-lea, p. 530.

1) Am distins în cadrul întregului studiu două mari episoade (stavrofană și botezul lui Constantin), tocmai pentru că ele sunt cel mai bine conturate de iconografie. Nu ne-am propus să analizăm cele două evenimente printr-o metodă scolastică, și anume cea de a inventaria numărul ocurențelor în cadrul textelor iconografice, pentru că astfel s-ar fi pierdut atât profunzimea textului, cât și discursul istoriografic.

2) Primul episod, cel al stavrofaniei, este respectat, în linii mari, de textele iconografice, deși se preferă versiunea eusebiană, poate datorită mărturiei episcopului de Cezareea, care preciza în *De Vita Constantini* că a relatat viziunea după cele expuse de „însuși împăratul, purtătorul de biruință”⁸⁷.

3) Botezul constantinian ridică foarte multe semne de întrebare; apogeul constituindu-l următoarea interogație: de ce iconografia bizantini nu-l amintesc pe Eusebiu de Nicomidia ca săvârșitor al botezului și insistă doar pe versiunea occidentală? Un răspuns clar, care să poată fi acceptat de întreaga lume științifică, „însetată” de senzational, este puțin probabil să decurgă din scurta rezumare de mai jos. Ne și ferim, de altfel, să oferim răspunsuri irefutabile, atât timp cât ele nu au la bază un *consensus patrum* sau, cel puțin, al mărturiilor istoriografice!

Totuși, folosindu-ne de izvoarele istorice, credem că la temelia acestei omisiuni ar putea sta imaginea negativă pe care a primit-o de-a lungul vremurilor episcopul de Nicomidia⁸⁸. Cel mai probabil, „flirtarea” cu arianismul⁸⁹, lupta acestuia împotriva Sfântului Atanasie⁹⁰,

⁸⁷ „Dacă l-am fi aflat din gura altcuiva, poate că nu ne-ar fi tocmai ușor să-i dăm crezare; dar de vreme ce însuși împăratul, purtătorul de biruință (*αὐτοῦ δὲ τοῦ νικητοῦ βασιλέως*), ne-a destăinuit aceste lucruri nouă înșine, celor ce scriem această carte, anume mult mai târziu, când am fost socotiți vrednici de cunoștința și de prezența sa (iar el adăugase spre încredințarea vorbelor sale puterea jurămintelor), cine, mă-ntreb, ar mai putea pune la îndoială exactitatea istorisirii (*τίς ἄν ἀμφιβόαι μὴ οὐχίπιστεῦσαι τῷ διηγήματι*), mai ales că, între timp, viitorul avea să aducă el însuși mărturie despre adevărul ei?” [Eus., v.c., I, 28, 1 (GCS Eus., 7, 21, 8-14, Heikel; PSB 14, p. 76)].

⁸⁸ Cf. ***, *Συναζαριστής τῶν δωδέκα μῆνων τοῦ ενιαυτοῦ*, pp. 359-360, nota 1.

⁸⁹ Redăm, mai jos, pasaje incriminatoare, provenite de la doi cronografi din perioade diferite, și anume: Teodoret, episcopul Cyrului, și Sfântul Teofan Mărturisitorul. 1) Thdt., h.e.: „După ce Eusebiu al Nicomidiei a primit această scrisoare, a început și el nelegiuirea (erezia lui) [*ταύτην δεζόμενος Εὐσέβιος τὴν ἐπιστολὴν ἤμεσε καὶ αὐτὸς τὴν οἰκίαν ἀσέβειαν*]” și, 5, 6 (GCS Thdt., 19, 27, 16-17, Parmentier;

precum și implicarea sa în complotul lui Liciniu împotriva împăratului Constantin⁹¹ au avut ca rezultat omiterea lui Eusebiu din cadrul innografiei și din scena botezului. Este greu de crezut că un astfel de

PSB 44, p. 37)]; „Când se cerceta felul credinței ereticilor, s-a prezentat ca dovadă evidentă scrisoarea blasfemiei lui Eusebiu al Nicomidiei (*ἔλεγχος τὸ γράμμα τῆς Εὐσεβίου προῦβάλλετο βλασφημίας*). Fiind citită în fața tuturor a produs imediat o durere profundă auditorilor față de decăderea acestui om...” și, 8, 1-2 (GCS Thdt., 19, 34, 4-7, Parmentier; PSB 44, p. 42)]; „[Arie]... la stăruința lui Eusebiu al Nicomidiei a mers iarăși la Constantinopol” (*πάλιν διὰ τῆς Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδεῶς σπουδῆς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔδραμεν*) [I, 14, 2 (GCS Thdt., 19, 56, 5-6, Parmentier; PSB 44, p. 57)]; „Iar Eusebiu, acel apărător al ereziei...” (*Εὐσέβιος δὲ ὁ τῆς δυσσεβείας συνήγορος*) [I, 19, 2 (GCS Thdt., 19, 66, 5, Parmentier; PSB 44, p. 63)]; 2) Thphn., chron.: „Atunci, fiind prezent la Sinod și fiind cercetat Arie cel lipsit de evlavie, l-a susținut Eusebiu al Nicomidiei...” (*τότε Ἀρείου τοῦ δυσσεβοῦς παρόντος ἐν τῇ συνόδῳ καὶ κρινομένου, Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας*) [CSHByz, 43, 31, 4-5, Classeni; PSB, SN, 7, p. 44]; „Teodoret [al Cyrului] spune că Eusebiu cel al Pamphilos a fost împreună-cugetător cu arienii, cu Eusebiu al Nicomidiei...” (*ὁ δὲ Θεοδώρητος φησιν ὅτι Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου σύμφρων τῶν Ἀρειανῶν ὑπῆρχεν Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας*) [CSHByz, 43, 41, 8-10, Classeni; PSB, SN, 7, p. 49]; „Arie, împreună cu Eusebiu al Nicomidiei și cu cei ce cugetau la fel cu el...” (*ὁ δὲ Ἀρειος σὺν τῷ Νικομηδείας Εὐσέβιῳ καὶ τοῖς ὁμόφροσιν αὐτοῦ διανέστησαν*) [CSHByz, 43, 44, 4-5, Classeni; PSB, SN, 7, p. 52]; „Necuviosul preot arian... a convins-o pe însăși împărăteasa să creadă cu arienii, avându-l ca împreună-lucrător pe Eusebiu al Nicomidiei (συνεργὸν ἔχων Εὐσέβιον τὸν Νικομηδείας) și pe arienii care cugetau la fel cu el...” [CSHByz, 43, 51, 8-12, Classeni; PSB, SN, 7, p. 56]; „Constantius... s-a schimbat mai apoi din cauza ușurătății minții, dar și prin înșelăciunea preotului arian... și a lui Eusebiu al Nicomidiei (*καὶ ἀπάτη τοῦ Ἀρειανοῦ πρεσβυτέρου... καὶ τοῦ Νικομηδείας Εὐσεβίου*) și a celor din jurul acestora” [CSHByz, 43, 53, 11-15, Classeni; PSB, SN, 7, p. 57].

⁹⁰ „Eusebiu și cei împreună cu el se luptau împotriva lui Atanasie, care era apărător al dreptei credințe” (*ὁ Εὐσέβιος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἠγωνίζοντο κατὰ Ἀθανασίου, ὡς προμάχου τῆς ὀρθῆς πίστεως*) [Thphn., chron. (CSHByz, 43, 44, 11-12, Classeni; PSB, SN, 7, p. 52)]; „cei din jurul lui Eusebiu al Nicomidiei, împreună cu melitienii, au găsit ca instrument al răutății mânia împăratului împotriva lui Atanasie...” (*οἱ περὶ τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον ἅμα τοῖς Μελετιανοῖς ὄργανον κακίας εὐρόντες, τὰ κατὰ Ἀθανασίου συνεσκεύαζον*) [Thphn., chron. (CSHByz, 43, 44, 16-18, Classeni; PSB, SN, 7, p. 52)]; „Atanasie... a fost judecat în Tir de către împotrivorii adevărului, adică Eusebiu al Nicomidiei, [care] l-a înșelat pe împărat...” (*ἦλθεν πρὸς Εὐσέβιον τὸν Νικομηδείας, κατηγορῶν Ἀθανασίου*) [Thphn., chron. (CSHByz, 43, 45, 12-14, Classeni; PSB, SN, 7, p. 53)]; „Eusebiul al Nicomidiei, când a pus la cale cele împotriva lui Atanasie...” (*ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος, ὅτε εἰς τὰ ἐγκαίρια τὰ κατὰ Ἀθανασίου ἐσκεύαζεν*) [Thphn., chron. (CSHByz, 43, 49, 2-3, Classeni; PSB, SN, 7, p. 54)].

⁹¹ Vezi scrisoarea împăratului Constantin către locuitorii cetății Nicomidiei, împotriva lui Eusebiu și Teogoniu, în: Thdt., *b.e.*, I, 20, 1-11 [(GCS Thdt., 19, 66-69, 19/17, Parmentier; PSB 44, pp. 64-66)].

personaj, pe care posterioritatea l-a „taxat” atât de dur⁹², să devină exponent central în textele innografice.

Propunerea că innografii și-ar fi redactat textele după versiunea *cronografiei* lui Teofan Mărturisorul, care, de altfel, oferă o mare credibilitate versiunii occidentale și o consideră absolut veridică, de vreme ce restul sunt doar „ produse ” ariene⁹³, poate fi credibilă. Un argument logic ar fi plasarea temporală a innografilor care au scris slujba Sfinților Împărați: Vizantie (sau Leon Vizas) a trăit în sec. al VIII-lea⁹⁴, deci contemporan cu cronicarul bizantin (cca 758/760-817/818), în timp ce Metodie I, patriarhul Constantinopolului, și Simeon Metafrastul au trăit în sec. al IX-lea. Este foarte posibil ca acești innografi să fi preluat „ demonstrația ” cronicarului bizantin și să opteze pentru această versiune.

*

În final, ceea ce rămâne cert pentru posterioritate, dincolo de multe ipoteze și schițări vagi asupra problematicii epocii constantiniene, este triumful Creștinismului asupra păgânismului, evident, (și)

⁹² „Eusebiu, părtaș la cruzimea tiranică” (*Εὐσέβιος δηλαδή ὁ τῆς τυραννικῆς ὀμότητος συμμύστης*) [I, 20, 1 (GCS Thdt., 19, 66, 19-20, Parmentier; PSB 44, p. 64)]; „Eusebiu a condus în mod tiranic scaunul de Constantinopol” (*Εὐσέβιος, ὡς ἤδη ἔφην, καὶ τὴν Κωνσταντινουπόλεως ἡγεμονίαν κατέσχε τυραννικῶς*) [I, 21, 1 (GCS Thdt., 19, 70, 1-2, Parmentier; PSB 44, p. 66)]; „conducător al tuturor răutăților” (*πάντων δὲ τῶν κακῶν*) [Thphn., chron. (CSHByz, 43, 47, 5-6, Classeni; PSB, SN, 7, p. 54)]; „potrivnicul oricărei evlavii” (*ὁ πάσης εὐσεβείας ἀλλότριος*) [Thphn., chron. (CSHByz, 43, 47, 14-15, Classeni; PSB, SN, 7, p. 54)]; „nestatornic în cugetare și spunând lucrurile în mod diferit după vremei” (*ἀστατοῦντα τῷ λογισμῷ, καὶ ἄλλοτε ἄλλως κατὰ τοὺς καιροὺς φερόμενον*) [Thphn., chron. (CSHByz, 43, 52, 5-6, Classeni; PSB, SN, 7, p. 56)]; „necuviosul Eusebiu al Nicomidiei, pricinuitoarea răutăților” (*τὸν ἀσεβέστατον Εὐσέβιον τὸν Νικομηδείας... τῶν κακῶν καταγώγιον*) [Thphn., chron. (CSHByz, 43, 57, 2-4, Classeni; PSB, SN, 7, p. 60)].

⁹³ „Mergând Constantin cel evlavios în cetatea nicomidienilor... s-a îmbolnăvit și a adormit în pace, învrednicindu-se de Sfântul Botez de la Eusebiu al Nicomidiei (*ἀξιώθεις τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας*), [care fusese] mutat la Constantinopol, după cum spun unii din cei care gândesc ca Arie. [Acest fapt] este fals, după cum se dovedește, căci a fost botezat la Roma, de către Silvestru, cum am demonstrat mai înainte (*ἐν γὰρ Ρώμῃ ὑπὸ Σιλβέστρου ἐβαπίσθη, ὡς προαπεδείξαμεν*)” [Thphn., chron. (CSHByz, 43, 50, 7-13, Classeni; PSB, SN, 7, p. 55)].

⁹⁴ Cf. Παναγιώτη Κ. Χρήστου, *Ελληνική πατρολογία*, τόμος Ε': Πρωτοβυζαντινή περίοδος ς' και θ' αιώνας, Εκδοτικός Οίκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, 2006, p. 671.

cu ajutorul împăratului Constantin, cel numit adeseori de innografie „întocmai cu Apostolii”. Cât privește îndoiala unora față de evenimentele petrecute în vremea sa, aceasta nu trebuie să ne „miște din loc”, ci, mai degrabă, să ne *mobilizeze* spre cunoașterea sinceră a istoriei credinței noastre.

Cei ce-și cunosc istoria credinței pot cu adevărat să și-o apare în vremuri atât de tulburi? Aceasta este întrebarea!

Chipul împăratului Constantin de pe un *follis* emis la Constantinopol în anul 337, unde pe revers se poate observa monograma lui Hristos.

(sursă: wikipedia.ro)

Multiplu de *solidus*, emis în timpul lui Constantin cel Mare, la monetăria Ticinum, în 313; pe avers apare textul INVICTVSCONSTANTINVSMA + AVG, precum și două busturi orientate spre stânga: împăratul *Constantin I*, cu armură, scut în mâna stângă, spadă în mâna dreaptă, cap laureat; *Sol Invictus*, în dreapta sa.

(sursă: wikipedia.ro.)